

Josip Bratulić

MARULIĆEVE »STAROZAVJETNE LIČNOSTI« I
HRVATSKA BIOGRAFIKA

SAŽETAK. Marko Marulić (1450—1524) pisac hrvatskih i latinskih djela, napisao je djelo koje je pronađeno tek u naše vrijeme *De veteris Instrumenti viris illustribus commentarium* (prvotisk 1979), opis života, djela i naravi nekih značajnijih osoba Staroga zavjeta. Daleki uzor je djelo svetoga Jeronima *De viris illustribus* na koje se Marulić poziva. U hrvatskoj književnosti, na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku, nalazimo brojna djela kojima je zadatak osvjetliti znamenite osobe domaće prošlosti. Prvenstveno su to bili članovi pojedinih redova, osobito oni koji su se istaknuli književnim radom, a kasnije i drugi ugledni članovi hrvatskoga naroda: banovi, kraljevi, biskupi, državnici, ratnici.

Od XV. stoljeća do naših dana brojni su hrvatski pisci pisali o znamenitim ljudima: dva Benje, Juraj i Šimun, Matija Vlačić — Matthias Flacius Illyricus, Ivan Lucius, Hilarion Gašparoti, Serafin Cerva-Crijević, Đuro Bašić, a u 19. stoljeću istaknuli su se takvim djelima Šime Ljubić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Milan Grlović i drugi. Nije poznato zašto Marulićevo djelo u XVI. st. nije tiskano. Ono otkriva Marulića kao srednjovjekovnog pisca ali i renesansnog mislioca koji o vrlini (*virtus*) piše drugačije nego srednjovjekovni pisci, ne prestajući misliti kao moralist prvenstveno, ostaje negdje po sredini između hagiografa i karakterologa. Da je djelo bilo objavljeno kad je nastalo, sigurno bi bilo dragocjen kompendij za proučavanje biblijske problematike, kao i njegova druga djela koja su doživjela golem uspjeh u književnoj republici svoga vremena.

Već prvom rečenicom svojega djela *Sažetak o znamenitim muževima Staroga Zavjeta (De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium)* Marko Marulić navodi Svetoga Jeronima kao uzor i nadahnuće tvrdeći da mu je, dok piše ovo djelo, pred očima svečevo djelo sličnoga imena *De viris illustribus*. Slično je pisao don Dujmu Balistriliću kad se dao na sastavljanje *Judite* — povod je knjiga; tamo Biblija, ovdje Jeronimov spis. Marulić se tako priključio brojnim piscima srednjovjekovne tradicije, ali i novovjekovne predaje koji uzimaju žanrovski okvir »slavnih muževa« (»viri illustres«) da bi pokazali svoju načitanost i postojanost čudorednosti. Junaci koji se opisuju kao uzori istaknuli su se moralnim odlikama koje su ih izdvojile iz povijesne prosječnosti i uzvisile do primjera vrijedna nasljedovanja.

Dobro je napomenuti da je Jeronimu, u pisanju *Znamenitih ličnosti*, uzorom bila Svetonijeva zbirka istoga imena (*De viris illustribus*) do danas djelomično sačuvana. Slična su djela — ugledanjem na Jeronima — u ranom srednjem vijeku napisali Genadije iz Masilije (*De viris illustribus*) i Isidor iz Sevilje (*De viris illustribus*), te su se sva tri djela zajedno čitala, pa čak i uvezivala u jedinstveni kodeks.¹ K ovoj trojici su se zatim još pridružili Ildelfons iz Toleda (+667), Petar đakon iz Montecassina (XII. st.) i neki drugi. Petar đakon iz Montecassina, pišući o znamenitim redovnicima svoga samostana

¹ Tako u rukopisu *Montpellier 406*, na prijelazu iz VIII. u IX. st. stoji da ove tri knjige moraju biti uvezane u jedan kodeks: »debet esse toti tres in uno volumine«. L. Traube, *Vorlesungen und Abhandlungen II*, München 1911., str. 163.

(*De viris illustribus Casin. coenob.*), ističe da je književni žanr započeo Svetonije, nastavio Grk Apolonije (taj podatak duuguje Jeronimu), te opet Rimljani; iznad svih njih ističe se Jeronim i rječitošću i radinošću.²

Spisi o znamenitim ljudima vrijednima spomena i nasljedovanja, kao osebujni žanr znanstveno-popularne književnosti, osobito se snažno razvio u XII. i XIII. stoljeću. Svojim su se djelima osobito istaknuli Sigebert iz Genblouxa, Henrik iz Genta i Honorije iz Atuna (Augustodunensis) poznati pisac *Elucidarija*. Na završetku srednjovjekovlja i početku novovjekovlja stoji Petrarkino nedovršeno djelo *De viris illustribus* napisano u Vauclusei 1338. Giovanni Boccaccio je, osim mitološke enciklopedije *Genealogia deorum* napisao i dva zbornika o slavnim ljudima: *De casibus illustrium virorum* — o padu slavni ljudi počevši od Adama, kao i djelo o slavnim ženama — *De claris mulieribus*, od Eve do napuljske kraljice Ivane. U svojoj je biblioteci Marulić imao osim Danteova života i Boccacciovo djelo *Genealogia deorum* što ne znači da nije poznao i ostala njegova djela.³ Taj je žanr i u zreloj renesansi veoma popularan, te je npr. i Johannes Trithemius pod kraj XV. stoljeća napisao *Catalogus illustrium virorum Germaniae*. U tom žanru je do danas popularnost i povijesnu vrijednost sačuvalo Vazarijevo djelo o slavnim slikarima, kiparima i graditeljima (*Le vite de' più eccellenti Pittori, Scultori e Architetti*, 1550).

Marko Marulić je Jeronimov spis o slavnim ljudima, koji je u okviru kršćanske literature na latinskom jeziku pokrenuo poseban žanr, nasljedovao u sačuvanom i pred nekoliko godina otkrivenom spisu *De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium* — za starozavjetnom ličnosti. Vjerojatno je slično djelo napisao o apostolima a koje se skriva u njegovoj oporuci pod naslovom *Compendium Vitae apostolorum per Marcum Marulum*.⁴ Osim Jeronimova spisa i druga djela bila su Maruliću pred očima ali i pod rukom kad sastavlja *Starozavjetne ličnosti*. Tako i Pseudoplinijeva zbirka *De viris illustribus*, koju je posjedovao u biblioteci, a koja se obično vezivala uz djelo Seksta Aurelija Viktora *O cesarima*. Prema tvrdnji Darka Novakovića, to je djelo i »opsegom i ustrojstvom i namjenom uistinu prisposodljivo *Starozavjetnim ličnostima*«⁵. Uostalom i u jednom i u drugom djelu riječ je ne samo o muževima (viris) nego i o ženama; u antičkom kompendiju o djevojci Kleliji i vestalci Klaudiji, u Marulića o brojnim znamenitim židovskim ženama. Lako se složiti s tvrdnjom Darka Novakovića da se *Starozavjetne ličnosti* ubrajaju u sporedne Marulićeve tekstove, ali nije sigurno da je i Marulić doživljavao tako svoj spis, bez obzira na to što se na kraju spisa ispričava svojem Bogu zbog krhkosti i neiskustva (»fragilitatis — imperitiaeque meae«). Uostalom — on je učinio ono što do njega nisu učinili drugi! Upravo redakcija u tipu jezika govori o njegovoj znatnoj ambiciji s kojom je djelu pristupio i brizi s kojom je djelo priveo kraju. U pjesmi koja je napisana na kraju, a koju je trebao potpisati knjižar, veli se da će se govoriti o vladanju (*mores*) te je prema ambiciji to i svojevrsna karakterologija opisanih ljudi: kraljeva, vojskovođa, proroka i običnih ljudi. Zato se kroz djelo ističu poroci (*vitia*) kojih se treba čuvati, odnosno kreposti (*virtutes*) koje priliči nasljedovati. Djelo je ostalo u rukopisu, a danas ne znamo razloge zbog kojih nije objavljeno tiskom u vrijeme kad je sigurno bilo zanimljivo i dobrodošlo. I prije Marulića, a osobito nakon njega, u hrvatskoj književnosti i kulturi u žanru »viri illustres« (često upravo pod tim imenom) napisana su

² »Et primo quidem a Tranquillo Graecoque Apollonio coeptum«

³ Petar Kolendić, *Marulićeve oporuka*, Split, 1924.

⁴ *Ibid.*, str. 15.

⁵ Darko Novaković, *Marulićeve »Starozavjetne ličnosti« i antička biografska tradicija*, Dani hvarskog kazališta XV, Marko Marulić, Split, 1989, str. 176.

brojna djela, a odjeci sličnoga načina pisanja dopiru i do naših dana. Exempla trahunt — ta školska poslovice i uzrečica često je temeljem nekih spisa, knjiga, zbornika od XVI. stoljeća do naših dana. Ali najčešće — ipak je to samo dužan spomen na prethodnike da se ne zaborave zasluge ni mrtvih ni živih. Od početka XVI. st. kad se svijet evropskoga zajedništva, podržavan do tada latinskim jezikom, počeo raspadati na nacionalne posebnosti, raste i kod nas interes za slavne i uzorne ljude iz nacionalne povijesti i kulture. Juraj Benja iz obitelji zadarskih Benja, važnih za hrvatsku kulturu, 1435. je posvetio svoje djelo *De viris illustribus* Petru Ćipiku. Od toga rukopisa veći se dio danas čuva u mletačkoj Marciani. Govoreći o povijesti Slavena i ulozi slavenstva u evropskoj kulturi Vinko Pribojević u svom poznatom govoru — predavanju (*oratio*)⁶ među svim Slavenima posebno ističe Dalmatince, vrijedne nasljedovanja, a među njima, naravno, i Jeronima (Maximus ille peritorum decor divus... Hieronymus). Među suvremenicima ističe Marulića, nazvavši ga svjetlošću (*lumen nostra*); a i svi stvaraoci riječi vrijedni su ugledanja i nasljedovanja, jer su »svojim književnim djelima stekli vječnu slavu«, a to su: Šimun Benja, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Mikša Pelegrinović i mnogi drugi.

Iz obitelji Benja, koju i Pribojević spominje, bio je modruški biskup i humanist Šimun Kožičić-Benja, koji je na Rijeci 1531. izdao *Knjižice od žitja rimskih arhijereov i cesarov*, kompilirajući djela o papama, prvenstveno zbirkom životopisa koja se pripisivala Petrarki, a zapravo je djelo Platine (Bartolomeo Sacchi); u dijelu knjige koji govori o carevima ima i njegovih procjena i ocjena; Benja se posebice obazire na vrijeme vladanja pape Aleksandra VI, ističući da o njemu i današnjima papama »ništože nećemo reći«, ali nije zaboravio ipak nadodati: »az bil esam u Rimi 3 leta pred ego semrtiju i videl mnoga«⁷.

Iako nije naslovljena kao »viri illustres«, knjiga Matije Vlačića Ilirika *Katalog svjedoka istine (Catalogus testium veritatis)* u svemu slijedi žanrovsku osnovicu uzornih muževa: muževi opisani u knjizi vrijedni su svakoga poštovanja, iako oni nisu *sveci*, jer protestantski bojovnici s prezirom odbacuju kultove svetaca. S druge strane upravo pomoću kataloga boraca protiv Rima i papinstva Matija Vlačić prati povijest Crkve, u ogledalu života i rada pojedinih crkvenih i svjetovnih uglednika. U tu je golemu skupinu, naravno ubrojio i Jeronima (pogl. CXIX).⁸ Drugo, opsežnije Vlačićevo djelo *Clavis Scripturae Sacrae — Ključ Svetoga pisma*, u dijelu koji sadrži popis svih biblijskih pojmova i osoba ne može se uspoređivati žanrovski s Marulićevim djelom, bez obzira na najužu vezu za isti predmet, *Bibliju*, jer je to prava enciklopedija osoba i pojmova, a ne izbor osoba koje je važno zapamtiti i o njima znati bitne i jezgrovite činjenice. Od sredine XVI. stoljeća sreću se češće, umjesto izbora biografija znamenitih ljudi, sustavni i opći prikazi života i rada pojedinaca, osoba ili pojmova, dakle svojevrsne enciklopedije (izraz *encyclopedia* prvi je upotrijebio Pavao Skalić, 1559). Poredak osoba ili pojmova podvrgnut je alfabetskom redu (enciklopedije) ili kalendaru (razni zbornici života svetaca, *flos sanctorum*, npr. F. Glavinica ili H. Gašparotija). Ne više, dakle, kompendij u kome se, preko likova, obuhvaća ili sagledava povijesno kretanje (proces) nego usustavljeno i istovremeno alfabetskim poretom raspršeno znanje. Alfabetški red, ili kalendarski poredak, određuju mjesto osobama, slavnim ljudima ali i onima koje, osobito u enciklopedijama nije moguće prešutjeti ili im imena zaobići. Ali o tim djelima neće biti ovdje pisano, jer ne ulaze zapravo u žanrovski okvir koji postavljaju »viri illustres«.

⁶ Vinko Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*, JAZU, Zagreb 1951.

⁷ Günther Tutsche, *Die glagolitsche Druckerei von Rijeka und ihr historiographische Werk*, Otto Sagner, München 1983, str. 140.

⁸ Matija Vlačić Ilirik, *Katalog svjedoka istine*, JAZU, Zagreb 1960.

Nasuprot prikazima svetaca ili važnih ličnosti opće Crkve ili povijesti redova, domaći redovnici počinju sabirati imena domaćih uglednika, a to su redovito oni koji su se istaknuli književnim djelima. Sve drugo kroz stoljeća blijedi i nestaje iz sjećanja, dok napisana i zapisana riječ traje i nakon vremenitog života pisaca, propovjednika, pjesnika. Prvi koji su sastavili popise (katalog) svojih uglednika bili su dominikanci. Vjerojatno zato što su, studirajući na brojnim evropskim sveučilištima, željeli prenijeti tradiciju povijesnog sjećanja u svoja bratstva; vjerojatno su u traženju identiteta, u klimi probuđene povijesne znanosti, htjeli afirmirati i svoj red u suvremenosti, tražeći korijene u prošlosti. Prvi koji je u dominikanskom redu počeo skupljati građu za biografije svoje subraće bio je Ambroz Ranjina (+1550.). Napisao je *Poslanicu* Bernardu Getaldiću u kojoj piše o tridesetak dubrovačkih dominikanaca. Tiskana je na kraju knjige propovijedi njegovoga rođaka Klementa Ranjine *Quodlibet declamatorium* (Venecija, 1541). Poslanica je trebala biti jezgro knjige *Historia virorum illustrium congregationis Ragusinae* koju je spremao Bernardo Getaldić. To je djelo izgnano.

Nakon Ambroza Ranjine — oko 1560. — sličan je popis pisaca svoga reda sastavio Lovro Vitetić, naslovivši ga *Catalogus illustrium virorum congregationis Ragusinae*. Serafin Razzi, firentinski dominikanac, autor je prve tiskane povijesti Dubrovnika (*La storia di Raugia*, 1595) započeo je voditi *Nekrolog* članova reda, noseći podatke o svim članovima dominikanskoga dubrovačkoga samostana, gdje je jedno vrijeme boravio. Ambroz Gučetić (+1632) izdao je tiskom opsežno djelo *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium* (Venecija 1605), gdje su uvrštene biografije 22 dominikanca: 16 ih je iz Dubrovnika, 6 iz drugih gradova Dalmacije. Osamnaesto stoljeće zlatni je vijek dubrovačke biografije. Posljednji znamenitiji hrvatski pjesnik iz Dubrovnika, Ignjat Đurđević, ujedno je i znameniti biograf. Napisao je tri spisa u kojima je prikazao život i djela znamenitih Dubrovčana. Slava i znamenitost njihova potječe prvenstveno od pisanja, tj. književnog stvaralaštva. To su ovi spisi: *Pismo Radu Miličiću, Vitae illustrium Rhacusinorum* i predgovor *Saltijeru Slovincskomu* (upravo posvetna poslanica Marinu Zlatariću).⁹ Dok su drugi pripadnici njegova reda pisali prvenstveno o svojoj subraći, Đurđević je književni historičar široka pogleda te piše o svim piscima koji su živjeli ili stvarali u Dubrovniku, ili su na neki način svezani za kulturni život grada. Njegov je rad još proširio, popunio i nastavio Serafin Marija Crijević u golemoj *Dubrovačkoj biblioteci* (*Biblioteca Rhagusina*).¹⁰

Duro Bašić (+1765), isusovac, prvi neplemić u krugu dubrovačkih biografa svoj je interes usmjerio prvenstveno prema pripadnicima svojega reda, isusovcima, te je u knjizi *Elogia Jesuitarum Rhagusinorum qui usque ad annum 1764. obiire* sakupio podatke o 33 isusovca koji su živjeli i stvarali u Dubrovniku.¹¹

U *Povijesnim svjedočanstvima o Trogiru* knjizi koja je tiskana i pod naslovom *Historia di Dalmatia* (*Povijest Dalmacije*, Venezia 1674), Ivan Lucić dodao je popis ljudi važnih za povijest i kulturu svoga rodnoga grada. To su zapravo dopunjene i sređene bilješke njegova oca Petra, sačuvane u rukopisu pod naslovom *De viris illustribus Traguriensibus*. Prikaz je završio poviješću važnoga Petronijeva djela o Trimalhionovoj gozbi koji je pronađen u Trogiru, te prikazao sudbinu rukopisa i prvotiska koji se tih godina pojavio,

⁹ Petar Kolendić, *Biografska dela Ignjata Đurđevića*, SKA, Beograd 1935. U knjizi je i uvod Pavla Popovića *O radu na dubrovačkoj biografiji*.

¹⁰ Serafin Marija Crijević, *Dubrovačka biblioteka* — Bibliotheca Ragusina, I — IV, priredio Stjepan Krsić, JAZU, Zagreb 1975—1980.

¹¹ Duro Bašić, *Elogia Jesuitarum Ragusinorum*, izdao Dragoljub Pavlović, Vrela i prinosi 3, 1933. O Bašiću vidi: D. Pavlović, *Đorđe Bašić, dubrovački biograf XVIII veka*, SKA, Beograd 1931.

i njegovom zaslugom.¹² Među dubrovačkim biografima jedan je franjevac: to je Sebastijan Slade-Dolci (+1777). U djelu *Fasti litterario — ragusini* nalazi se 271 biografija znamenitih Dubrovčana, pa i autorova među njima. I on piše o stvaraocima iz Dubrovnika i nije svoj interes ograničio samo na svoj rad. Koristio se građom koja mu je bila dostupna (I. Đurđević), što u svom djelu i spominje. Vrijednost njegove knjige je posebice došla do izražaja jer je knjiga bila tiskana te su tako i podaci bili dostupni drugim istraživačima.¹³

U 17. i 18. st., u vrijeme kritičkog preispitivanja povijesnoga kretanja i povijesnih izvora, nakon poznatih borbi i sporenja oko autentičnosti karolinških povelja benediktincima (J. Bolland — J. J. Mabillon) i u sjevernoj Hrvatskoj povijesnoj se gradi pristupa s kritičkim preispitivanjem dokumenata. Znamenitost je često određena i posebnim karakternim odlikama. U Ratkajevoj knjizi *Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* (1652) hvale se i ističu rodoljubne odlike kraljeva i osobito banova, a oštro i otvoreno se kritizira utjecaj stranaca, osobito njemačkih protestanata. Takav pristup povijesti autoru će kasnije otežavati i rad i život u domovini, u kojoj je zbog svoga patriotizma, a još više zbog svoga slobodnoga ratničkoga ponašanja, bio optuživan, osuđivan, te se tek potkraj života smirio u zagrebačkoj Novoj Vesi.¹⁴ Znamenitost u Ratkaja najuže je povezana s patriotizmom. Po uzoru na Jeronimov korpus »de viris illustribus« pavin Nikola Benger (+1766) pisao je o piscima svoga reda u zborniku *Catalogus auctorum*, ali dosta nekritički, i ne prema prvim izvorima te je njegov popis i što se tiče pisaca, a još više njihovih djela. Kako je pavlinski red ukinut 1786, Bengerovo djelo nije imao tko ni nastaviti niti objaviti.¹⁵

Iako su benediktinci najstariji red u Hrvatskoj, k tome raširen na cjelokupnom prostoru od Istre do Kotora, pa i u unutrašnjosti, ipak oni sami nisu ostavili neki sustavan prikaz ni svoga reda, ni uglednika koji su se u njihovu redu životom i djelom istaknuli. Postoji, doduše, u Muzeju grada Šibenika, desetak rukopisnih stranica, ostatak opsežnog djela *Anecdota Illyrica*, pod naslovom *De monachis ordinis S. Benedicti*.

Toma Kovačević (+1724), kanonik zagrebački i pretendent na biskupsku stolicu zagrebačku, napisao je *Catalogus praesulum Zagrabienisium*, povijest zagrebačkih biskupa, od Duha do Jurja Branjuga. Napisao je i životopise brojnih zagrebačkih kanonika. Njegova su djela ostala u rukopisu.

Josip Mikoczy (+1800), nakon Ivana Lucića »prvi naš pravi naučni radnik na polju historiografije« (Šišić) bio je i biograf. Nakon njegove smrti prijatelji su uspjeli tiskati djelo *Otiurum Croatiae liber unus* (Budim 1806); u rukopisu je ostala povijest banova Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Pisao je s izrazitim smislom za vrednovanje povijesne građe, tiskane i rukopisne, kao i za stvarno vrednovanje povijesnoga značenja pojedinaca. Mikoczyjevo djelo daleko je kritičnije i temperamentnije nego slično djelo Pavla Rittera Vitezovića *Banologija*, koje je također ostalo u rukopisu.¹⁶

I Andrija Kačić Miošić u svome je *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* (1756, 1759) slijedio shemu proslavljanja znamenitih ljudi, opjevajući »slavna imena vitezova i glasoviti

¹² Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogrin* I—II, Split 1979.

¹³ Miroslav Pantić, *Sebastijan Slade-Dolci, dubrovački biograf XVIII veka*, SANU, Beograd 1957.

¹⁴ O Ratkaju vidi Dukatov *Sladki naš kaj*, 1944, str. 96—98. i Olga Šajt, *Hrvatski kajkavski pisci I*, Druga polovica 16. stoljeća PSHK 15/1, Zagreb 1977, str. 341—347.

¹⁵ O Bengeru vidi: Josip Bratulić, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina (Bibliografski nacrt)*, katalog *Kulturna pavlina u Hrvatskoj 1244—1786*, Zagreb 1989, str. 287—8.

¹⁶ O Mikoczyju pogledati što piše F. Šišić u *Priručniku izvora hrvatske historiografije*, Zagreb 1914. i studiju *Hrvatska historiografija od XIV. do XX. stoljeća*, JIC 1936.

junaka«, koji su dostojni spominjanja i nasljedovanja. *Razgovor ugodni* trebao je poslužiti i kao povijesni repetitorij, te su u djelu raspoređeni popisi careva, kraljeva, papa i svetaca iz naših krajeva, kao i kraći povijesni prikazi domaćih, slovinskih vladara, najčešće u stihu ali i u prozi.

Josip Jakošić (+1804) pod konac 18. st. u svom djelu *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae nunc Slavoniae dictae* sakupio je biografije četrdesetak pisaca iz Slavonije, pretežno franjevac, a djelo je nastavio Marijan Jaić sve do 1830. O franjevačkim piscima u okviru povijesti toga reda u Slavoniji pisao je fra Grgur Čevapović (+1830).

Adam Alojzije Baričević (+1806) skupljao je građu za opsežno djelo *Histora litteraria Croatiae*, široko zasnovano i dokumentirano, ali osim nekoliko biografija, od toga djela malo je što ostalo, jer je glavnina rukopisa vjerojatno nastradala u požaru koji je uništio njegovu knjižnicu (1786), skupljanu dugo vremena s marom i ambicijom zauzetoga polihistora. Nešto biografske građe ima u rukopisu *De scriptoribus Pannoniae Saviae collectanea*. I Jakošićevi i Baričevićevi spisi u nekom su smislu također djela o znamenitim ljudima (viri illustres), premda se pretežno govori samo o književnicima.

Devetnaesto je stoljeće traženja nacionalnog identiteta, kad pojedini pisci nastoje proniknuti u povijesna kretanja, a iz toga puta u prošlost oni odvajaju i ističu ljude koji su se istakli životom i djelima. Uvijek su im najbliži književnici. Posebice su prva desetljeća 19. st. obilježena enciklopedističkim nastojanjima da se potanko istraže, obrade i opišu životi ljudi, uglednika kulturne i političke povijesti. U Dubrovniku je 1811. izašlo djelo Andrije Ciccarellija (+1823) *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato e di parecchi altri Dalmati*, u kojoj je izdao rukopise nekih dalmatinskih biografa, poimence Marka Dumanea-Dumančića (+1701), dodavši im svoje napomene i dopune, i posebno još studiju o domovini sv. Jeronima. Prema njemu sv. Jeronim rođen je u Strigovu kod Lovreča, iznad Dvare. Dumaneovo djelo nosi natpis *Synopsis virorum illustrium Spalatensium*. Sadrži uz brojne biografije i nekoliko Marulićevih epigrama suvremenicima: Kristoforu Nigeru-Crnoti, Franji i Jeronimu Martinčiću, Jeronimu Papaliću, Nikoli Albertiju, Tomi Hrankoviću, Žarku Dražoeviću i drugima. Među slavne muževe uvršten je, naravno, i Marulić. Dumaneo navodi mišljenje Rafaela Levakovića prema kojemu je Marulić, nakon sv. Jeronima, druga slava Dalmacije (»post Divum Hieronimum Dalmatiae secunda gloria«). U knjizi je objavljen popis slavni Splićana Petra Bogetića (+1784) *Catalogus virorum illustrium Spalatensium*. Ciccarelli je bio potaknut sličnim djelima S. Slade-Dolcija i F. M. Appendinija, kako piše u predgovoru svojoj knjižici. Ta knjiga čini cjelinu s brošuram Radoša Antonija Michieli-Vitturija *O poljodjelstvu*, kojoj je pridodana biografija Franje Petrića i Markantuna de Dominisa. Treća knjiga, koja čini cjelinu s ostale dvije, djelo je F. M. Appendinija o slavni ljudima (»uomini illustri«) Kotora, djelo posvećeno A. Ciccarelliju, kao i ono Radoša A. Michieli-Vitturija.¹⁷

Istarski polihistor Petar Stanković (+1852) izdao je dvije knjige u obliku sustavne biografske enciklopedije brojne životopise slavni Istrana — *Biografia degli uomini distinti dell' Istria*. Odličan je to priručnik o civilizaciji i povijesti Istre s podacima o kulturnim, političkim i književnim djelatnicima Istre do drugog desetljeća 19. st.¹⁸

Knjiga Franje Marije Appendinija *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura di Ragusa* zamišljena je kao sustavna povijest književnosti, ali je zapravo to katalog znameniti ljudi na književnom polju. U Dubrovniku je 1841. izašla, u raskošnoj

¹⁷ Andrea Ciccarelli, *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato*, Ragusa (Dubrovnik), 1811, str. 1—107, djela Radoša Michielija Vitturija posebno su paginirana, str. 1—52, kao i Appendinijeva, str. 1—75, a zajednički sadržaj (*Catalogo*) je na str. 76, a do kraja knjige popis pretplatnika.

¹⁸ O Petru Stankoviću vidi studiju Domenika Cerneke, *Petar Stanković*, Jadranski zbornik IV., Rijeka—Pula, 1960. Njegove su biografije izašle u rovinjskim *Atina* II.—IV., 1971—73. prema prvom izdanju; istih godina izašao je pretisak II. izdanja.

opremi, *Galleria di Ragusei illustri*, zbornik od 26 biografija najuglednijih hrvatskih književnika iz Dubrovnika. Uz biografiju priložena je i slika pisca. To je djelo bilo izvor za brojne biografske prikaze hrvatskih pisaca 18. i 19. st. iz Dubrovnika.

Iako nije »galerija«, izbor najpoznatijih uglednika, nego abecedni popis svih poznatih pisaca, djelo Šime Ljubića *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* (1856) spada bar djelomično u žanrovski okvir »viri illustres«. Slično je i njegovo *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske* (1864), koje sadrži i popise pisaca (»Radilci hrvatsko-dalmatinski na polju jugoslavjanske književnosti«) koji su poredani po vremenu života i stvaralaštva, a ne po abecednom redu.

Nasljedujući dobar običaj da se u povijesnom slijedu, u okviru povijesti reda, prikazu zaslužni članovi i pripadnici reda, Stjepan Ivančić, svećenik trećoredac u knjizi *Povijesne crtice o samostanskom III. Redu svetog oca Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri* donio je i biografske skice osamnaestorice znamenitih članova reda.

Među najpoznatije knjige Ivana Kukuljevića Sakcinskog zasigurno se ubraja knjiga *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*, s podnaslovom *Niz životopisa*. To su doista »viri illustres« iz naše povijesti i kulture. Od 10 opsežnih životopisa 9 su književnici ili znanstvenici (Česmički, Brodarić, Vrančić, Konzul-Istranin, Habelić, Bošković...) a jedan je vojskovođa, k tome u turskoj vojsci (Mehmed Sokolović). Kukuljević je polihistor koji je zadužio našu znanost i brojnim bibliografijama i biografijama hrvatskih stvaralaca: pisaca, umjetnika i političara (*Književnici u Hrvatskoj s ove strane Velebita, Prvojenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba, Slovník umjetnikah Jugoslavenskih*).

Đuro Stjepan Deželić (+1907) planirao je nakon 1861. izdati *Sbirku životopisih slavni jugoslavjenskih muževah*, objavivši prije toga životopise Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i Jurja Haulika; u planiranoj zbirci izašla je samo biografija Ivana Mažuranića (Karlovac 1861). Iz pedagoških pobuda Jure Turić (1861—1944) je početkom 20. st. izdao knjigu *Znameniti Hrvati* u kojoj je prikazao uzorne muževe: književnike, umjetnike i političare (Krsto Frankopan, Nikola Jurišić, Juraj Klović, Nikola Zrinski, Kačić Miošić). Čak 3 knjige, jednom veoma popularne, izdala je Marija Jambrišak pod naslovom *Znamenite žene iz priče i povijesti* (1885, 1887, 1902), težeći kao pedagog i kulturni povjesničar prikazati slavne i uzorne žene onovremenim učiteljicama i emancipiranim ženama.

Po ugledu na slična evropska onovremena izdanja Milan Grlović (1852—1915) pod kraj 19. st. izdao je *Album zaslužnih Hrvata 19. i 20. st.*, golemo djelo u 30 svezaka, sa 150 životopisa, slika i znamenitih kulturnih, političkih i vjerskih djelatnika Hrvatske. To je djelo i naslovom i opremom zamišljeno kao spomen-spis o uglednicima hrvatske povijesti i kulture 19. st. Slično djelo za srpsku kulturu izdao je, u Zagrebu 1904, Andra Gavrilović.

Prigodom proslave tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva, u Zagrebu je 1925. izašao zbornik *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 do 1925*. To je svojevrsna nacionalna zbirka »viri illustres«. U knjizi, uz mrtve i poviješću afirmirane znamenite ljude, našli su se brojni tada živi književnici, umjetnici, privrednici i političari Hrvatske. Pretisak knjige izašao je 1990.

Među historičarima 20. st. koji istražuju i opisuju zavičajnu povijest, pa tako i njene uglednike, treba spomenuti povjesničara grada Šibenika, Krstu Stošića, koji je izdao knjigu *Galerija uglednih Šibenčana* (Šibenik, 1936). Sličnog je imena, ali ne i sadržaja knjiga Safveta Beg Bašagića *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, izdana u Zagrebu 1931. Možda je među posljednjim edicijama takvoga naziva knjiga *Znameniti Gradišćanski Hrvati* Martina Meršića, koju je 1972. izdao Čakavski sabor. Interes za takvu vrstu literature ni danas ne gasne.

Marulićevo djelo *Starozavjetne ličnosti — De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium* u tradiciji je srednjovjekovnih kompendija, ali autor je osluškiavao i novovjekovne, humanističke glasove o znamenitosti (vrlini) svojih likova. Ostalo je na sredini između karakterologije i hagiografije, možda kao građa za djelo u ljudskoj duši (psihi). Vjerojatno je sličnog ustrojstva bilo i djelo o apostolima. Žar koji je autor unio u djelo vidljiv je i danas, te se moralist otkriva na brojnim mjestima svoga djela. Tradicija pisanja biografija znamenitih osoba veoma je bogata u hrvatskoj književnosti, osobito ona koja se ubraja u žanrovski okvir »znameniti ljudi«. Iako Marulićevo djelo nije, vjerojatno, imalo ni utjecaja ni odjeka na tom putu naše biografike o vrlim ljudima naše povijesti i kulture, ono i danas pokazuje duboke korijene u tradiciji s kojom je vezano na domaćem i evropskom planu proslavljanja ljudi vrijednih nasljedovanja i ugledanja.

THE OLD TESTAMENT PERSONALITIES IN MARKO MARULIĆ AND CROATIAN BIOGRAPHY

SUMMARY. Marko Marulić (1450—1524), who wrote both in Croatian and Latin, is the author of the recently discovered and published »De veteris Instrumenti viris illustribus commentarium« (first edition in 1979), an account of the lives, deeds and characters of some of the Old Testament personalities. Marulić refers to St. Jerome's »De viris illustribus« which was an indirect model for his work. There were many works in Croatian literature, written in Latin, Croatian and Italian, the task of which was to shed light on the famed persons of Croatian past. These were, at first, members of certain religious orders, especially those who were distinguished writers, and eventually, other eminent Croats: civil governors, kings, bishops, statesmen, warriors.

Numerous Croatian authors wrote about important men from the 15th century on: Juraj and Šimun Benja, Matija Vlačić — Matthias Flacius Illyricus, Ivan Lucius, Hilarion Gašparoti, Serafin Cerva-Crijević, Đuro Bašić, and Šime Ljubić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Milan Grlović and others in the 19th century. The reason why Marulić's work was not published in 16th century remains unknown. The work reveals Marulić not only as a mediaeval author but also as a Renaissance thinker who discusses virtue (*virtus*) in a way different from that of mediaeval writers, not ceasing to think first and foremost as a moralist. He remains halfway between hagiographers and characterologists. If the work had been published when it was written it would have certainly been a valuable compendium for a study of biblical themes, like his other works which were very successful in the literary circles of the time.